

УДК 343.102

*Ю. І. Кицан**здобувач кафедри правосуддя**(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)*

ПІДСЛІДНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Одним із вихідних положень судово-правової реформи в Україні є покращення правових та організаційних засад діяльності органів досудового розслідування та прокурора, спрямованої на вирішення завдань кримінального судочинства. Така реформа здійснюється в умовах суттєвих змін в економічному, соціальному та політичному житті держави, супроводжується трансформацією загальноприйнятих суспільних поглядів на організацію та функціонування всієї системи кримінальної юстиції. В зв'язку з цим, особливого значення набуває правотворча робота, метою якої є як впровадження нових правових інститутів, так і діяльність щодо удосконалення тих, що вже існують у галузі кримінально-процесуального права. Одним із таких інститутів є підслідність кримінальних справ.

Проблема підслідності кримінальних справ давно перебуває в полі зору науковців. До неї звертались у своїх працях такі процесуалісти як І. Г. Башинська, Ю. Н. Білозеров, С. В. Бородин, Л. Н. Гусев, З. З. Зінатуллин, М. А. Погорецький, М. С. Салахов, С. С. Чернявський, А. А. Чувільов, Л. Д. Чулюкіна, В. П. Шибіко, В. М. Ягодинський та інші вчені.

У зв'язку із набранням чинності КПК 2012 р. нагальною стала потреба творчого узагальнення наукових підходів до розуміння поняття підслідності та її видів, розробка науково-обгрунтованих пропозицій для подальшого вдосконалення кримінально-процесуального законодавства, що і стало метою цієї роботи.

У чинному кримінально-процесуальному законі міститься ряд норм, в яких використовується термін "підслідність". До них, зокрема, відносяться ст. ст. 214, 216, 218 КПК України 2012 р., а також ст. ст. 112, 116, 117 КПК України 1960 р. Наявність у кримінально-процесуальному праві норм, які регулюють підслідність кримінальних справ між органами досудового розслідування, свідчить про функціонування самостійного інституту підслідності. На думку І. Г. Башинської, в теорії кримінального процесу поняття підслідності використовується в двох значеннях: 1) як кримінально-процесуальна категорія, що визначає дотримання загальних умов досудового розслідування, 2) як кримінально-процесуальний інститут [1, с. 13].

У кримінально-процесуальному законі немає визначення поняття підслідності. Принагідно зазначимо, такого визначення не містить як КПК України 1960 р., так саме воно відсутнє і в КПК України 2012 р. В юридичній літературі можна зустріти найрізноманітніші розуміння терміну "підслідність", причому згідно з поглядами різних науковців відмінності далеко не текстуальні, а стосуються змісту та обсягу цього поняття.

Насамперед варто вказати, що М. С. Строгович дав визначення підслідності, яке в свою чергу стало своєрідною основою для подальших удосконалень різними науковцями. Він визначає підслідність як властивість справи, що полягає тому, що вона відноситься до відання того або іншого слідчого або категорії слідчих [10, с. 41]. Подальшим

▪ Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання / Ю. І. Кицан // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>.

розвитком зазначеної точки зору можна вважати погляди Л. М. Лобойка, який визначає підслідність, як "сукупність, встановлених законом, ознак кримінальної справи, згідно з якими вона належить до провадження того чи іншого органу досудового слідства [7, с. 175]". На думку М. С. Городецької стаття 112 КПК України 1960 р. визначає предмет відання слідчих органів, розподіляючи підслідність. Використовується цей термін не досить коректно, оскільки в межах однієї статті він вживається у сполученнях "підслідність злочинів" та "орган, до підслідності якого належить злочин". Не зрозуміло: чи в законодавстві визначений предмет відання слідчих органів безпосередньо як підслідність, чи через властивість кримінальних справ належати до їх відання? Ототожнення підслідності з властивістю кримінальних справ належати до відання чи сукупністю таких властивостей є поширеним у теорії кримінального процесу. Отже, предмет відання органів досудового слідства є певним "перевертнем" підслідності і являє собою об'єкти їхнього впливу, що визначаються у законодавстві через поняття підслідності кримінальних справ [3, с. 96-97]. В літературі відзначається тісний зв'язок таких понять як "підслідність" і "компетенція". На думку Л. М. Лобойко: 1) кримінально-процесуальна компетенція – це покладений законом на органи дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві; 2) компетенція органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду є, з одного боку, спеціальною компетенцією державних органів, а з іншого – загальною щодо окремих видів процесуальної діяльності цих органів: дізнання, досудового слідства, прокурорського нагляду, державного обвинувачення, правосуддя; 3) структурними елементами кримінально – процесуальної компетенції є: а) нормативно встановлені цілі діяльності

▪ Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання / Ю. І. Кицан // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>.

органів, які ведуть процес; б) предмет відання як юридично визначені певні сфери і об'єкти впливу, що відображаються в поняттях "належність заяв про злочини", "підслідність кримінальних справ"; в) владні повноваження як гарантована законом міра прийняття процесуальних рішень і вчинення процесуальних дій; 4) правові норми, що містяться в статутних нормативно-правових актах, є матеріальними "компетенційними" нормами, а кримінально-процесуальні норми – процесуальними "компетенційними" нормами" [6, с. 77]. В КПК України 2012 року теж використовується терміни "компетенція", зокрема у ст. ст. 25, 28, 36, 110, 218, 232, 246, 336, 369, 388, а також "компетентні органи" у розділі IX. Стосовно використання терміну компетентні органи в контексті міжнародного співробітництва, то його використання цілком відповідає ustalеним традиціям міжнародного права. Однак використання терміну "компетенція" поряд з терміном "підслідність" викликає певні зауваження. Наприклад, ч. 2 ст. 218 КПК України 2012 р. встановлює, "якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність". В даному разі термін "компетенція" використаний як тотожній терміну "підслідність".

На думку Н. А. Власової, О. Б. Соловйова і М. А. Токаревої, підслідність не можна "зводити" до компетенції та підвідомчості, оскільки останні є більш широкими категоріями. Також не можна визначати підслідність як повноваження органів дізнання та слідства. Ці повноваження значно ширші, ніж повноваження по розслідуванню певного кола справ [2, с. 33].

▪ Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання / Ю. І. Кицан // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>.

У зв'язку з викладеним, можна прийти до висновку, що є правомірним визначення підслідності, як складову компетенції органів досудового розслідування, яка полягає в праві і обов'язку розслідувати певну категорію кримінальних справ.

В. В. Вапнярчук визначає підслідність як сукупність встановлених законом ознак кримінальної справи, відповідно до яких вона належить до відання певного органу досудового розслідування [5, с. 214]. У цьому визначенні поняттям підслідності охоплюються не лише питання відання слідчих, але й органів дізнання. В. С. Чистякова вважає, що поняттям підслідності слід користуватися лише при розмежуванні кримінальних справ між слідчими, оскільки органи дізнання і досудового слідства розрізняються між собою і за обсягом повноважень, колом прав та обов'язків, і за категоріями злочинів, що розслідуються. Слідчі ж розрізняються лише за категоріями злочинів, справи про які вони розслідують, маючи при цьому однакові повноваження [11, с. 12]. Таким чином, в межах існуючих підходів вчених поза рамками інституту підслідності залишається питання розмежування повноважень різних органів дізнання стосовно розслідування ними кримінальних справ. Варто зважити на ту обставину, що порівняно з КПК 1960 р. у КПК 2012 р. радикально змінено нормативно-правове регулювання діяльності органів дізнання. Відповідно до нового кримінально-процесуального законодавства органи дізнання здійснюватимуть розслідування кримінальних проступків. Закон України про кримінальну відповідальність за вчинення проступків ще не прийнятий. Однак вже сьогодні очевидно, що КПК 2012 р. потребує доповнень в частині визначення підслідності органів дізнання стосовно досудового

▪ Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання / Ю. І. Кицан // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>.

розслідування кримінальних проступків. Більше того, законодавчою основою для розмежування компетенції оперативних підрозділів при здійсненні оперативно-розшукового забезпечення досудового слідства і, відповідно, для розробки відомчих нормативно-правових актів з цих питань, слугувала ст. 101 КПК 1960 р. Чинний КПК 2012 р. не містить правових норм, які б давали однозначну відповідь на питання, по яких категоріях кримінальних справ оперативні підрозділи різних відомств повинні здійснювати оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування. Таким чином, необхідно включати до поняття підслідності не лише правові норми щодо повноважень слідчих, але й аналогічні правові норми стосовно повноважень органів дізнання по розслідуванню проступків, оскільки в КПК України 2012 р. відсутні такі правові норми.

Більше того, слід виокремити новий елемент поняття підслідності, а саме поряд з властивостями (ознаками) кримінальних справ та вказівкою на слідчого конкретного уповноваженого органу досудового розслідування окремо виділяти повноваження слідчого щодо прийняття справи до свого провадження та повноваження прокурора стосовно визначення підслідності кримінальних справ. Виділення такого елемента зумовлено потребою аналізу зміни в законодавчому регулюванні підслідності кримінальних справ у зв'язку з прийняттям КПК України 2012 р.

В юридичній літературі серед науковців немає однакового ставлення до розуміння видів підслідності. Наприклад, М. С. Строгович виділяє такі види підслідності: предметну, персональну, територіальну [10, с. 41-45]. З. З. Зіннатулін, М. С. Салахов, Л. Д. Чулюкін називають чотири види: предметну (родову), територіальну (місцеву), за зв'язком справ і спеціальну [4, с. 72]. Деякі процесуалісти виділяють ознаки підслідності

▪ Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання / Ю. І. Кицан // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>.

(замість видів). Зокрема, І. В. Тирічев вказує на п'ять ознак, що визначають в своїй сукупності підслідність кримінальної справи: предметну (родову), територіальну (місцеву), персональну, альтернативну, за зв'язком справ [9, с. 237].

У зв'язку з набранням чинності КПК 2012 р. положення щодо альтернативної підслідності втратили чинність. На думку А. В. Портнова пропозиція скасувати альтернативну підслідність мотивується тим, що "... зараз незрозуміло, який орган що розслідує. Хто перший кримінальну справу завів, той і розслідує. І підприємець ходить і розповідає одне й те саме спочатку в податковій, потім – у міліції, далі – в СБУ і, нарешті, в прокуратурі. Більше такого не буде. А у зв'язку з ліквідацією альтернативної підслідності кожен орган матиме чітко визначений перелік складів злочинів і нести персональну відповідальність за їх розкриття. Також автоматично зменшуються повноваження податкової служби та СБУ" [8].

Нами поділяється думка Л. М. Лобойка, який вважає, що існує виключна (імперативна) підслідність. Згідно з її правилами слідчий орган, який здійснюватиме досудове слідство, визначає своїм рішенням відповідний прокурор. Таких правил два:

1) слідчі прокуратури крім злочинів вказаних в ч. 1 ст. 112 КПК, за постановою Генерального прокурора України, його заступників, прокурора області та прирівняних до них прокурорів можуть розслідувати й інші злочини (ч. 1 ст. 112 КПК);

2) якщо під час розслідування кримінальної справи буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться слідство, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться слідство, і які не підслідні тому органу, який здійснює

у справі досудове слідство, то уразі не можливості виділення цих матеріалів в окреме провадження прокурор, який здійснює нагляд за досудовим слідством своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів (ч. 7 ст. 112 КПК). З думкою Л. М. Лобойка варто погодитися, разом з тим слід зауважити, що прокурор визначає підслідність кримінальної справи ще й в інших випадках. Йдеться про те, що прокурор повинен визначати підслідність кримінальних справ і при призначенні розслідування нововиявлених обставин, і при вирішенні питань про надання правової допомоги.

На нашу думку, слід виділяти шість видів підслідності: 1) предметна (родова); 2) територіальна; 3) персональна; 4) альтернативна; 5) за зв'язком справ б) за визначенням прокурора (виключна, імперативна, універсальна).

Реформування інституту підслідності у зв'язку з прийняттям КПК України 2012 р. здійснюється на основі збереження законодавчої регламентації ознак кримінальних справ, зміни стосуються кола слідчих, уповноважених розслідувати кримінальні справи та обов'язків таких слідчих.

Правильне вирішення підслідності гарантує повне, всебічне, об'єктивне і швидке розслідування злочинів, запобігання тяганини з передачею кримінальних справ від одного органу досудового розслідування іншому. Інститут підслідності є одним із засобів забезпечення законності в кримінальному судочинстві.

Список використаних джерел

1. Башинская И. Г. Проблемы правовой регламентации института подследственности в российском уголовном судопроизводстве :

▪ Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання / Ю. І. Кицан // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>.

Диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.09. / И. Г. Башинская. – М., 2007. – 249 с.

2. Власова Н. А. Общие условия предварительного расследования : [монография] / Н. А. Власова, А. Б. Соловьев, М. А. Токарева. – М. : Юрлитинформ, 2005. – 144 с.

3. Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : Дис. ... канд. юрид. наук : Спец. 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / М.С. Городецька. – Дніпропетровськ, 2010. – 271 с.

4. Зинатуллин З. З. Подследственность уголовных дел / З. З. Зинатуллин, М. С. Салахов, Л. Д. Чулюкин. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1986. – 102 с.

5. Кримінальний процес : [підручник] / За ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної. – Х. : Право, 2010. – 608 с.

6. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція: поняття і структура / Л. М. Лобойко // Юридична Україна. – 2005. – №3. – С.73-77.

7. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій: [Навчальний посібник] / Л. М. Лобойко – К. : Істина, 2005. – 456 с.

8. Портнов А. В. Ми не пішли на компроміс із правоохоронними органами / А. В. Портнов // Закон і бізнес. – 2012. – 26 лютого [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/8251-andriy_portnov_mi_ne_pishli_na_kompromis_iz_pravoohoronnimi_.html.

9. Советский уголовный процесс / Под ред. Л. М. Карнеевой, П. А. Лупинской, И. В. Тыричева. – М. : Юрид. лит., 1980.

10. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса : Порядок производства по уголовным делам по советскому уголовно-процессуальному праву. – Т. 2. – / М. С. Строгович. – М. : Наука, 1970. – 516 с.

11. Чистякова В. С. Органы предварительного расследования преступлений и разграничение компетенции между ними : Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. / В. С. Чистякова. – М., 1964. – 17 с.

Кицан Ю. І.

Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання

У статті розглянуто актуальні теоретичні й практичні проблеми підслідності кримінальних справ, в тому числі поняття і правові властивості підслідності, порядок вирішення спорів про підслідність. Сформульовані пропозиції щодо удосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства стосовно вирішення питань підслідності кримінальних справ

Ключові слова: підслідність, слідчий, орган дізнання, прокурор, місце провадження досудового слідства, спір про підслідність

Кицан Ю. И.

Подследственность уголовных дел: теоретические основы усовершенствования нормативно-правового регулирования

В статье рассмотрены актуальные теоретические и практические проблемы подследственности уголовных дел, в том числе понятия и правовые свойства подследственности, порядок разрешения споров о

подследственности. Сформулированы предложения по совершенствованию действующего уголовно-процессуального законодательства относительно решения вопросов подследственности уголовных дел

Ключевые слова: подследственность, следователь, орган дознания, прокурор, место проведения досудебного следствия, спор о подследственности

Kitsan Yu. I.

Investigative jurisdiction of criminal cases

The article reviews relevant theoretical and practical problems of jurisdiction of criminal cases, including legal concepts and properties jurisdiction, procedure for settling disputes investigative jurisdiction. Proposals for improvement of the current criminal procedural legislation regarding issues jurisdiction of criminal cases

Key words: investigative jurisdiction, the investigator, inquiry body, the prosecutor; place pre-trial investigation; dispute about investigative jurisdiction